

برنامه‌ریزی کلان مناطق نمونه گردشگری از طریق گزینش معیارهای مؤثر بر فرایند توسعه گردشگری در استان خراسان رضوی

بیت‌الله محمودی^{۱*}، رضا احمدیان^۲، امین حق‌ستان^۳

۱. دانشجوی دکتری جنگلداری و اقتصاد جنگل دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان

۳. کارشناس ارشد جنگلداری

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۷/۸ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۱/۱۲/۱۴)

چکیده

در این تحقیق، برای برنامه‌ریزی کلان عرصه‌های مستعد توسعه مناطق نمونه گردشگری در استان خراسان رضوی، معیارهای مؤثر بر فرایند انتخاب عرصه‌های گردشگری جمع‌آوری و تدوین و براساس روش دلفی اولویت‌بندی شدند. پس از تعیین وزن نسبی و اولویت معیارها، نقشه مناطق مستعد برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری در سطح استان به دست آمد. مطابق این بررسی، از هفت گروه معیار محیطی، گردشگری، کالبدی- زیرساختی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، طراحی و مدیریتی، ۲۵ معیار اصلی و ۸۲ زیرمعیار شناسایی شد. در این راستا بیشترین تعداد زیرمعیارها در گروه معیار فرهنگی- اجتماعی با ۲۸ معیار و کمترین آن در گروه معیار مدیریتی است که ۵ معیار را در بر گرفته است. نتایج دلفی برای گروه معیارها نشان داد در فرایند انتخاب مناطق نمونه گردشگری گروه معیارهای گردشگری، محیطی، کالبدی- زیرساختی، فرهنگی- اجتماعی، طراحی، مدیریتی و اقتصادی به ترتیب اولویت ۱ تا ۷ را دارند. مطابق بررسی انجام‌شده برای سطح‌بندی تأثیرگذاری زیرمعیارها در فرایند انتخاب مناطق نمونه گردشگری، ۸/۳ درصد از زیرمعیارها در طبقه با تأثیرگذاری بسیار زیاد، ۲۲/۶ درصد در طبقه با تأثیرگذاری زیاد، ۳۵/۷ درصد تأثیرگذاری متوسط و ۳۳/۴ درصد در طبقه تأثیرگذاری کم واقع شده‌اند. همچنین، زیرمعیارهای جاذبه‌ها و مقاصد گردشگری، تقاضا و بازار گردشگری، مخاطرات محیطی، زیستگاه‌های حساس و پوشش گیاهی به ترتیب بیشترین اولویت را از منظر دارا بودن شاخص‌های حذف‌کننده به خود اختصاص دادند.

واژگان کلیدی

استان خراسان رضوی، روش دلفی، معیارهای برنامه‌ریزی گردشگری، مناطق نمونه گردشگری.

۱. مقدمه

دارای توان توسعه امکان‌پذیر نیست (Ghaderi, 2004). از آنجاکه مناطق نمونه گردشگری در بخشی از گستره اکوسیستم‌های طبیعی استقرار می‌یابند، ضرورت دارد در گزینش عرصه‌های مستعد این کاربری، در کنار سایر پارامترهای اقتصادی و اجتماعی، از رویکردهای زیست‌محیطی نیز بهره ببریم. در واقع، گردشگری از نظر زیست‌محیطی، هم‌چون تیغی دولبه در پیوند با محیط طبیعی و انسانی عمل می‌کند (Manely, 1990). چنانچه توسعه خردمندانه و بر مبنای اصول توسعه پایدار طراحی شود، امکان دستیابی به بسیاری از منافع زیست‌محیطی این صنعت وجود دارد و چنانچه فعالیت‌های گردشگری بی‌برنامه رشد یابد، حاصلی جز لجام‌گسیختگی گردشگری و تخریب محیطی نخواهد داشت. امروزه تجربیات نظری و اجرایی متعددی در سطح دنیا برای مطالعه، برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق گردشگری وجود دارد که همگام با پیشرفت‌های فناوری روندی صعودی دارند (Tsai et al., 2010). این روند صعودی و مسائل جهانی مرتبط با پیچیدگی‌های صنعت گردشگری سبب شده که در سال‌های اخیر به تکنیک‌ها و مدل‌های ترکیبی و جامع توجه شود (Jerry Ho et al., 2010). در گزینش مناطق مناسب برای اجرای فعالیت‌های گردشگری، استفاده از معیار شیوه‌ای تجربه‌شده و کاربردی است. برای انتخاب مناطق مناسب گردشگری در سطح دنیا از معیارهای گوناگونی استفاده می‌شود که بدیهی است معیارهای ارائه‌شده از سوی سازمان‌های ذی‌ربط جهانی فقط در سطح رهنمودی کلی‌اند و باید با توجه به ویژگی‌های طبیعی و انسانی هر کشور از حالت عام خارج شوند و با شرایط خاص هر منطقه تطبیق یابند (Danehkar & Majnoneyan, 2004). Brown و همکاران (2001) از سه معیار اصلی اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک برای این منظور استفاده کردند. Nouri و همکاران (2008) معیارهای سابقه حفاظت، تفریح و عوامل تهدید را به کار گرفتند. Kitsiou و همکاران (2002) از ۱۰ معیار جمعیت، تعداد فروشگاه‌ها، مناطق کشاورزی دایره، مناطق کشاورزی آیش، تعداد تخت هتل‌ها، ساحل ماسه‌ای، غلظت فسفات، غلظت نیترات، غلظت آمونیوم و تمرکز فیتوپلانکتون برای طرح‌ریزی طبیعت‌گردی استفاده کردند. Bhattacharya و همکاران (2004) از

صنعت گردشگری، امروزه، به یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی دنیا تبدیل شده است، به طوری که بسیاری از کشورهای پیشرفته دنیا برای جذب گردشگران بیشتر رقابت تنگاتنگی با یکدیگر دارند (Kiter, 1991). در این راستا، استفاده از تمامی ظرفیت‌های برنامه‌ریزی گردشگری برای توسعه این صنعت ضرورتی انکارناپذیر است. ایران از جمله کشورهایی است که به علت داشتن پتانسیل‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی، همواره مورد توجه گردشگران نقاط گوناگون دنیا بوده است و این عامل شرایط مساعدی را برای بهره‌برداری و توسعه زیرساخت‌های گردشگری فراهم می‌سازد. یکی از شکل‌های رایج برنامه‌ریزی گردشگری در کشور گزینش مناطق نمونه گردشگری است که هدف آن ایجاد مناطقی با کارکردهای متنوع گردشگری از جمله کارکرد اقتصاد گردشگری، کارکردهای کالبدی، فرهنگی، اجتماعی و زیبانشناختی است که در سطوح منطقه‌ای و ملی سبب توسعه اشتغال و درآمد شود (Ghaderi, 2004).

منطقه نمونه گردشگری به محدوده‌ای جغرافیایی اطلاق می‌شود که در آن یک یا چند یا مجموعه‌ای از جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی وجود دارد که انگیزه‌ای برای سفر و اقامت گردشگران خواهد بود. با توجه به عرصه مورد نیاز برای احداث تأسیسات گردشگری اعم از اقامتی و پذیرایی و زیرساخت‌های لازم در این محدوده جغرافیایی برحسب ظرفیت و مساحت عرصه در چهار سطح محلی (با حداقل ۳۰ هکتار)، استانی (حداقل ۵۰ هکتار)، ملی (حداقل ۱۰۰ هکتار) و بین‌المللی (حداقل ۳۰۰ هکتار) سطح‌بندی می‌شود (The Office of Tourism Sample Regions, 2010). شناسایی نواحی مناسب برای توسعه فعالیت‌های گردشگری، از مهم‌ترین موضوع‌ها برای برنامه‌ریزی گردشگری است (Farajzadeh asl, 2004). حداکثر بازدهی سرمایه‌گذاری‌ها در بخش گردشگری، در راستای دستیابی به توسعه محلی و منطقه‌ای بدون انجام دادن مطالعات دقیق امکان‌سنجی، سنجش امکانات محیط، بازار، مقدار ظرفیت‌های لازم و موجود، مقدار توسعه تسهیلات و مانند آن در راستای تعیین مناطق

توسعه‌پذیر، نزدیکی به کانون‌های گردشگر فرست، نزدیکی به مراکز خدمات پشتیبانی و حجم تقاضای گردشگری استفاده کردند. امروزه برای انتخاب مناطق نمونه گردشگری در کشور ضوابط روشن و مستدلی وجود ندارد؛ بنابراین، با توجه به نقش و اهمیت مناطق نمونه گردشگری در رونق گردشگری کشور و به‌ویژه جذب مشارکت‌های غیردولتی، در این تحقیق از طریق معیارهای مؤثر بر فرایند گردشگری به برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری در استان خراسان رضوی پرداخته شد که قطب و مقصد گردشگری مذهبی و زیارت در کشور است.

۲. مواد و روش‌ها

۱.۲. منطقه مورد مطالعه

استان خراسان رضوی به مرکزیت شهر مشهد از شمال با ترکمنستان و استان خراسان شمالی، از غرب با استان سمنان، از جنوب غربی با استان یزد، از جنوب با استان خراسان جنوبی و از شرق با افغانستان همسایه است. این استان در سال ۱۳۸۳، با تقسیم استان خراسان به سه استان، ایجاد شد. مساحتش حدود ۱۲۷ هزار کیلومتر مربع و از نظر وسعت پنجمین استان بزرگ کشور است. این استان از نظر موقعیت جغرافیایی به دو بخش شمالی و جنوبی تقسیم شده است که نواحی شمالی آن دارای دشت‌های حاصلخیز کشاورزی و دامپروری است و بخش جنوبی آن از دشت‌های بیابانی با تپه‌های کم‌ارتفاع با پوشش گیاهی فقیر تشکیل شده است. در این منطقه، چند رشته‌کوه وجود دارد که دو رشته‌کوه هزارمسجد و بینالود از کوه‌های مرتفع و پرامتداد آن است. این استان در ناحیه معتدل شمالی قرار گرفته و آب و هوای آن به‌طور کلی متغیر است؛ دمای هوا از شمال به جنوب افزایش می‌یابد، ولی از بارش سالانه کاسته می‌شود. استان خراسان رضوی مهم‌ترین و اصلی‌ترین کانون زیستی در شرق ایران است و مرکز ثقل فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور در این منطقه محسوب می‌شود. این استان یکی از مهم‌ترین قطب‌های گردشگری ایران است و از جاذبه‌های طبیعی، مذهبی و تاریخی بسیار ارزشمندی برخوردار است. بزرگ‌ترین قطب گردشگری مذهبی ایران در این استان است که بناهای آرامگاهی بیشترین

معیارهای حفظ سلامت اکوسیستم، حفظ میراث‌های فرهنگی، توانایی محیط‌زیست برای توسعه اکوتوریسم، رضایت‌مندی گردشگران، ظرفیت برد، مشارکت مردمی و آگاهی ایجادشده استفاده کردند. Makhdoum (2003) از معیارهای شیب، سنگ و خاک، جهت جغرافیایی، آب، گیاه، اقلیم و آب‌وهوا برای گزینش عرصه‌های مناسب تفرج متمرکز و گسترده استفاده کرد. Ardekani و همکاران (2007) معیارهای بافت خاک، تراکم‌پذیری، پایداری خاک، زهکشی خاک، جرم ویژه، املاح شوری خاک، ساختمان خاک، شوری و قلیائیت و ماده آلی خاک را برای گزینش مکان‌های پایدار گردشگری مؤثر دانستند. Trembly (2006) از معیارهای نمایه زمین‌شناختی ویژه و شرایط اقلیمی، ویژگی‌های گیاهی، کاروان‌ها و ویژگی‌های کوچ‌های اهالی بومی واحه‌ها برای این منظور استفاده کرد. سند ملی طبیعت‌گردی به معیارهای اقلیم، سیمای فیزیکی، منابع آب، کیفیت محیط، پوشش گیاهی، حیات‌وحش، اقتصادی، اجتماعی، سیمای فرهنگی تاریخی، سیمای فیزیکی و جنبه‌های مدیریتی برای گزینش مکان‌های طبیعت‌گردی اشاره کرده است (Danekar *et al.*, 2006). Fletcher (2001) از معیارهای زمینه محلی و منطقه‌ای، مساحت منطقه، دسترسی، شکل زمین، خصوصیات فیزیکی، کاربری زمین‌های مجاور، مجاورت با مناطق طبیعی، کیفیت دید، جانوران، پوشش گیاهی و آب استفاده کرده است. Ardekani (2007) از معیارهای ارتفاع از سطح آب‌های آزاد، شیب زمین، جهت زمین، اقلیم آسایش، زمین‌شناسی، خاک، فاصله از آب‌های سطحی، فاصله از جاده، فاصله از مراکز تاریخی و فرهنگی، فاصله از سکونتگاه‌های انسانی، فاصله از غسل، فاصله از دریا، فاصله از کاربری‌های انسانی، پوشش گیاهی، نوع کاربری اراضی، تقاضای تفریحی، ایمنی، چشم‌انداز و امنیت برای تعیین لکه‌های گردشگری در طبیعت استفاده کرد. سازمان جهانی گردشگری برای این منظور به معیارهای عوامل محیطی، عوامل اجتماعی، عوامل مدیریتی اشاره کرده است (WTO/IUCN/UNEP, 1992). Yari Hesar و Badri (2009) برای انتخاب مناطق نمونه گردشگری در استان کهگیلویه و بویراحمد از معیارهای ارزش بصری، تعداد جاذبه گردشگری، دسترسی آسان، فضای

خراسان رضوی برای برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری پهنه‌بندی شد. در استفاده از روش دلفی از نظرهای کارشناسی ۲۲ متخصص (۵ کارشناس گردشگری، ۵ کارشناس محیط‌زیست، ۴ مدیر اجرایی بخش گردشگری، ۳ کارشناس منابع طبیعی، ۵ کارشناس برنامه‌ریزی منطقه‌ای- شهری)، استفاده شد. در این روش، هر کارشناس در ابتدا اولویت هر گروه معیار را نسبت به هم و در مرحله بعد اولویت معیارهای اصلی و زیرمعیارهای هر گروه معیار را مشخص کرده است. در محاسبه وزن نسبی معیارها، در ابتدا وزن نسبی معیارهای اصلی و زیرمعیارهای هر گروه معیار محاسبه و در مرحله بعد، با توجه به وزن نسبی گروه معیارها، وزن نسبی تمامی معیارهای اصلی و زیرمعیارها مطابق روابط زیر محاسبه شده است:

وزن نسبی معیار اصلی \times وزن نسبی اولیه زیر معیار در معیار اصلی = وزن نسبی زیرمعیار در هر گروه معیار

وزن نسبی گروه معیار \times وزن نسبی زیر معیار در هر گروه معیار = وزن نسبی نهایی زیرمعیار

فرهنگی- اجتماعی، طراحی، مدیریتی و اقتصادی به ترتیب اولویت‌های ۱ تا ۷ را دارند.

۲.۳. پهنه‌بندی طیفی مطلوبیت گردشگری

با توجه به داده‌های اطلاعاتی موجود در مقیاس استانی، در مجموع ۱۹ لایه اطلاعاتی از زیرمعیارها برای پهنه‌بندی نهایی استفاده شدند. مطابق اولویت‌بندی انجام‌شده، معیارهای اصلی شامل جاذبه و مقصد، تقاضا و بازار، مخاطرات محیطی، زیستگاه‌های حساس موقعیت به محور و مقصد گردشگری، دسترسی و کاربری دارای بیشترین تأثیرگذاری (اولویت‌های ۱ تا ۵) در برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری اند. نقشه لایه‌های اطلاعاتی این معیارها در شکل‌های ۱ تا ۷ آمده است. با روی هم‌گذاری لایه‌های اطلاعاتی با وزن‌های نسبی مشخص شده نقشه پهنه‌بندی طیفی مطلوبیت برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری مطابق شکل ۸ به دست آمد. مطابق این نقشه طبقه وزنی ۱/۶ تا ۲ بیشترین و طبقه ۰/۲۹ تا ۰/۹۹ کمترین مطلوبیت را برای کاربری مذکور دارد. در نتیجه مدل خطی به دست آمده چنین است:

پهنه‌بندی مطلوبیت گردشگری:

(جاذبه طبیعی) ۰/۷۲ + (دسترسی به جاذبه) ۰/۴۴ + (جاذبه فرهنگی) ۰/۴۸ + (جاذبه مذهبی) ۰/۶۴ + (قطب

و مهم‌ترین چشم‌انداز معماری این منطقه را تشکیل می‌دهند (Iranian Cultural Heritage & Tourism Organization, 2007).

۲.۲. روش مطالعه

در این تحقیق، در مرحله اول، با در نظر گرفتن تجارب خارجی و داخلی، گروه معیارها، معیارهای اصلی و زیرمعیارهای مؤثر بر فرایند مکان‌یابی مناطق نمونه گردشگری در مقیاس کلان استانی با روش تحلیلی- توصیفی مشخص شد و در مرحله بعد معیارها از طریق روش دلفی (Hatzichristos & Giaoutzi, 2006; Powell, 2003) اولویت‌بندی شدند و در نهایت، در محیط سیستم اطلاعات جغرافیایی (Arc GIS 9.3)، با به‌کارگیری مدل ترکیب خطی وزن دار (Malczewski, 1999)، مطلوبیت طیفی گسترده‌های جغرافیایی استان

در نهایت، براساس اولویت‌بندی انجام‌گرفته برای معیارها، مقدار تأثیرگذاری هر معیار در چهار طبقه (تأثیرگذاری بسیار زیاد، زیاد، متوسط و کم) با هدف بررسی و تحلیل مقدار پراکنش معیارها در طبقات تأثیرگذاری برای شناسایی معیارهای تعیین‌کننده^۱ (Saeidi, & Hossaini Hasel, 2009) مشخص شد.

۳. نتایج

۱.۳. تعیین معیارها و اولویت‌بندی آنها

با توجه به تعریف، اهداف و کارکردهای معرفی‌شده برای مناطق نمونه گردشگری، معیارهای مؤثر در فرایند شناسایی گسترده‌های مستعد برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری در هفت گروه معیار شامل معیارهای محیطی، گردشگری، کالبدی- زیرساختی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، طراحی و مدیریتی بررسی شد. در فرایند مکان‌یابی از ۲۵ معیار اصلی و ۸۲ زیرمعیار استفاده شد. در جدول‌های ۱ تا ۷، معیارهای اصلی و زیرمعیارهای هر گروه معیار به همراه وزن نسبی و اولویت آنها آورده شده است. مطابق این جدول‌ها گروه معیارهای گردشگری، محیطی، کالبدی- زیرساختی،

گردشگری) ۰/۵۰ (دسترسی به محور گردشگری) ۰/۵۶ +
 (نزدیکی به مناطق نمونه) ۰/۳۷ + (دسترسی به محور اصلی) ۰/۵۶ + (دسترسی به راه درجه ۱) ۰/۵۰ + (دسترسی ۰/۶۰ + (فرسایش) ۰/۵۰ + (مناطق تحت حفاظت) ۰/۶۰
 به راه درجه ۲) ۰/۴۴ + (دسترسی به روستای هدف) ۰/۳۱ +
 (کاربری اراضی) ۰/۵۶ + (گسل‌ها) ۰/۶۵ + (روانگرایی)

جدول ۱. وزن نسبی و اولویت معیارها در گروه معیار گردشگری

گروه معیار			معیار اصلی			زیر معیار			
نوع	وزن نسبی	اولویت	نوع	وزن نسبی	اولویت	نوع	وزن نسبی	اولویت	
گردشگری	۰/۸۱	۱	جاذبه و مقصد	۰/۸۱	۱	جاذبه طبیعی	۰/۷۲	۱	
						جاذبه فرهنگی	۰/۴۸	۸	
						جاذبه مذهبی	۰/۶۴	۳	
						جاذبه تاریخی	۰/۵۶	۶	
	موقعیت به محور و مقصد	۰/۶۳	۴		۰/۶۳	۴	نزدیکی به روستای هدف	۰/۳۱	۱۹
							نزدیکی به مناطق نمونه	۰/۳۷	۱۴
							دسترسی به جاذبه‌ها	۰/۴۴	۹
							دسترسی به محورها	۰/۵۶	۶
							دسترسی به قطب‌ها	۰/۵۰	۷
							بازار بین‌المللی	۰/۶۴	۳
	تقاضا و بازار	۰/۷۲	۲		۰/۷۲	۲	بازار ملی	۰/۵۰	۷
							بازار منطقه‌ای	۰/۵۷	۵
							بازار ناحیه‌ای	۰/۴۳	۱۰
							اماکن اقامتی	۰/۴۳	۱۰
تسهیلات و خدمات	۰/۵۴	۶		۰/۵۴	۶	اماکن پذیرایی	۰/۴۸	۸	
						سایر امکانات و تسهیلات	۰/۳۷	۱۴	

جدول ۲. وزن نسبی و اولویت معیارها در گروه معیار محیطی

گروه معیار			معیار اصلی			زیر معیار			
نوع	وزن نسبی	اولویت	نوع	وزن نسبی	اولویت	نوع	وزن نسبی	اولویت	
محیطی	۰/۷۲	۲	مخاطرات محیطی	۰/۷۲	۲	گسل‌های فعال	۰/۶۵	۲	
						روانگرایی	۰/۶۰	۴	
						غرقابی	۰/۴۰	۱۱	
						فرسایش	۰/۵۰	۷	
						مناطق تحت حفاظت	۰/۶۰	۴	
						نوع پوشش	۰/۵۰	۷	
	زیستگاه‌های حساس	۰/۶۴	۳		۰/۶۴	۳	تراکم	۰/۳۹	۱۲
							تاج پوشش	۰/۴۴	۹
							شیب	۰/۴۳	۱۰
							ارتفاع	۰/۳۸	۱۳
	پوشش گیاهی	۰/۵۶	۵		۰/۵۶	۵	جهت	۰/۳۳	۱۷
							-----	۰/۳۶	۱۵
							دما	۰/۲۸	۲۱
							بارش	۰/۲۵	۲۳
	شکل زمین	۰/۴۸	۸		۰/۴۸	۸	باد	۰/۲۲	۲۵
							وسعت زمین	۰/۴۰	۱۰
اقليم							۰/۳۲	۱۴	
رطوبت	۰/۱۹			۰/۱۹		رطوبت	۰/۱۹	۲۷	

جدول ۳. وزن نسبی و اولویت معیارها در گروه معیار زیرساختی - کالبدی

زیر معیار			معیار اصلی			گروه معیار		
اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع
۶	۰/۵۶	دسترسی تا محورهای اصلی						
۷	۰/۵۰	دسترسی به راه درجه ۱						
۹	۰/۴۴	دسترسی به راه درجه ۲	۴	۰/۶۳	دسترسی			
۱۴	۰/۳۷	دسترسی به جاده خاکی						
۱۹	۰/۳۱	دسترسی به جاده مالرو						
۷	۰/۵۰	کاربری درونی	۵	۰/۵۶	کاربری‌ها	۳	۰/۶۴	
۹	۰/۴۴	کاربری بیرونی						
۱۲	۰/۳۹	خطوط انتقال نیرو						
۲۰	۰/۲۹	خطوط انتقال انرژی	۷	۰/۴۹	تأسیسات			
۹	۰/۴۴	آب			زیربنایی			
۱۶	۰/۳۴	خطوط مخابراتی						

زیرساختی - کالبدی

جدول ۴. وزن نسبی و اولویت معیارها در گروه معیار فرهنگی - اجتماعی

زیر معیار			معیار اصلی			گروه معیار		
اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع
۹	۰/۴۴	جشن و آیین						
۱۸	۰/۳۲	اقوام						
۲۲	۰/۲۷	زبان	۶	۰/۵۴	ویژگی فرهنگی			
۸	۰/۴۸	صنایع دستی						
۱۴	۰/۳۷	پوشاک						
۲۱	۰/۲۱	مواد غذایی						
۲۹	۰/۱۶	تعداد جمعیت						
۳۱	۰/۱۲	تحول جمعیت						
۱۴	۰/۳۷	مراکز جمعیتی				۴	۰/۶۳	
۳۲	۰/۰۸	توزیع جمعیت						
۳۳	۰/۰۴	ترکیب جمعیت	۱۰	۰/۴۲	ویژگی جمعیت			
۲۶	۰/۲۱	سواد						
۲۳	۰/۲۵	بهداشت و درمان						
۳۱	۰/۱۲	مهاجرت						
۲۰	۰/۲۹	درآمد						
۱۷	۰/۳۳	بیکاری						
۱۰	۰/۴۳	امنیت اجتماعی	۸	۰/۴۸	امنیت			
۱۳	۰/۳۸	امنیت روانی						

فرهنگی - اجتماعی

جدول ۵. وزن نسبی و اولویت معیارها در گروه معیار طراحی

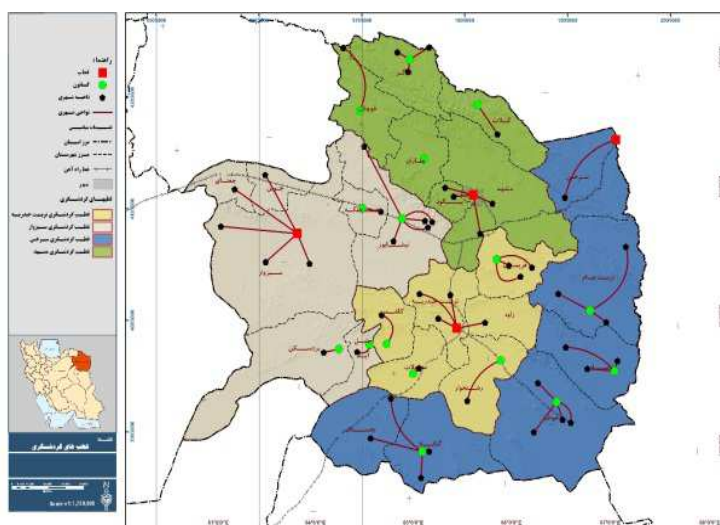
زیر معیار			معیار اصلی			گروه معیار		
اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع
۱۱	۰/۴۰	تنوع چشم‌اندازها	۹	۰/۴۵	چشم‌انداز و سیمای سرزمین	۵	۰/۵۶	طراحی
۱۵	۰/۳۶	عمق دید						
۱۹	۰/۳۱	زاویه دید						
۲۴	۰/۲۴	میکروتوپوگرافی	۱۲	۰/۳۵	تنوع شکل زمین			
۲۱	۰/۲۸	تغییرات شیب						
۱۹	۰/۳۱	تغییرات ارتفاع						
۲۶	۰/۲۱	تغییرات جهت	۱۰	۰/۴۰	ارزش زیباشناختی			
۱۵	۰/۳۶	جاذبه طبیعی و مصنوع						
۱۸	۰/۳۲	پوشش گیاهی						

جدول ۶. وزن نسبی و اولویت معیارها در گروه معیار مدیریتی

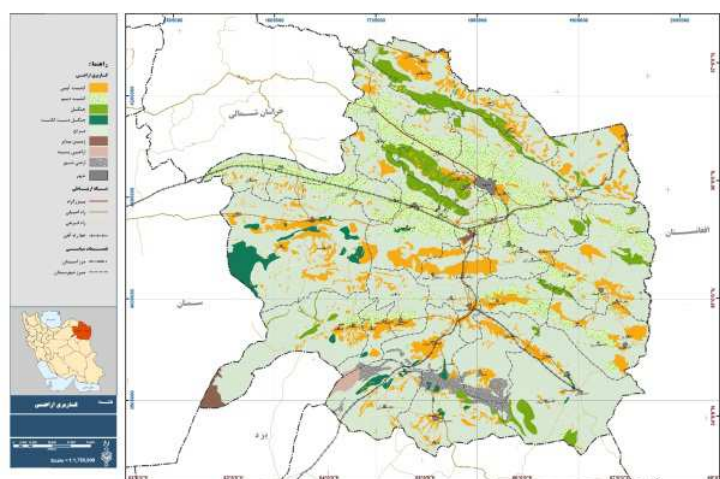
زیر معیار			معیار اصلی			گروه معیار		
اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع
۲۱	۰/۲۸	اسناد فرادست	۱۳	۰/۳۲	اسناد و برنامه	۶	۰/۵۴	مدیریتی
۲۳	۰/۲۵	اسناد فرودست						
۱۸	۰/۳۲	مشارکت محلی	۱۱	۰/۳۶	مشارکت			
۲۱	۰/۲۸	مشارکت سرمایه‌گذاری						
۲۳	۰/۲۵	مشارکت دولتی						

جدول ۷. وزن نسبی و اولویت معیارها در گروه معیار اقتصادی

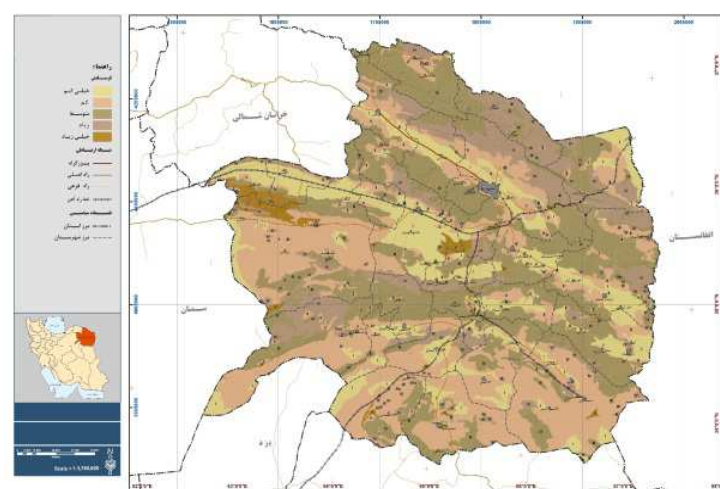
زیر معیار			معیار اصلی			گروه معیار		
اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع	اولویت	وزن نسبی	نوع
۲۸	۰/۱۸	کشاورزی	۱۷	۰/۲۱	فعالیت اقتصادی	۷	۰/۴۹	اقتصادی
۲۹	۰/۱۶	خدمات						
۳۰	۰/۱۴	صنعت						
۲۴	۰/۲۴	مالکیت حقوقی	۱۵	۰/۲۷	مالکیت			
۲۶	۰/۲۱	مالکیت حقیقی						
۲۸	۰/۱۸	مالکیت عرفی						
۲۶	۰/۲۱	-----	۱۶	۰/۲۴	ارزش اقتصادی			
۳۰	۰/۱۴	میزان هزینه‌ها	۱۸	۰/۱۸	بیلان اقتصادی			
۲۹	۰/۱۶	میزان درآمد						

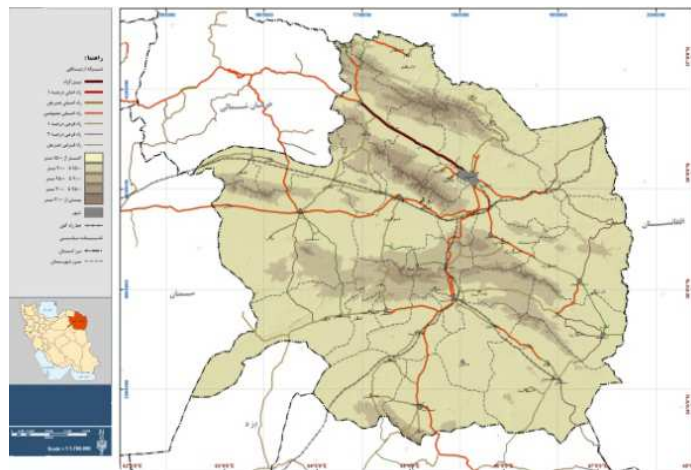
شکل ۱. نقشه کاربری اراضی استان

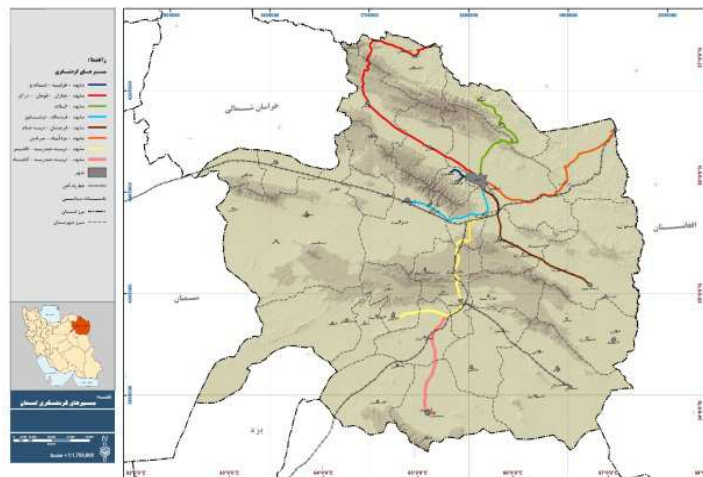
شکل ۲. نقشه قطب‌های گردشگری استان

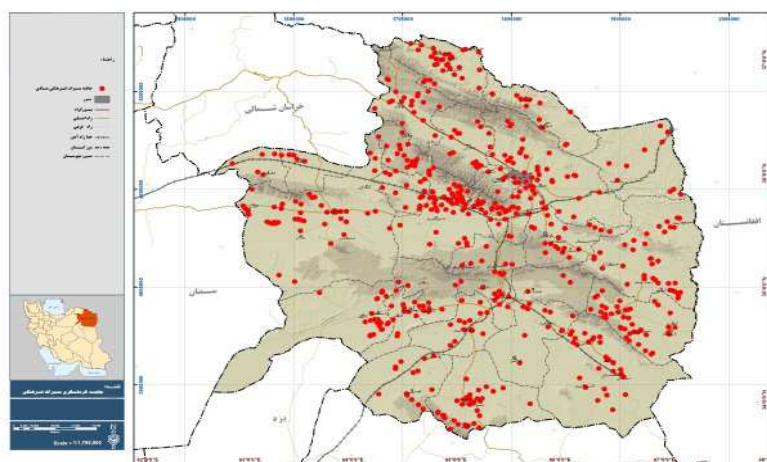
شکل ۳. نقشه مخاطرات محیطی استان

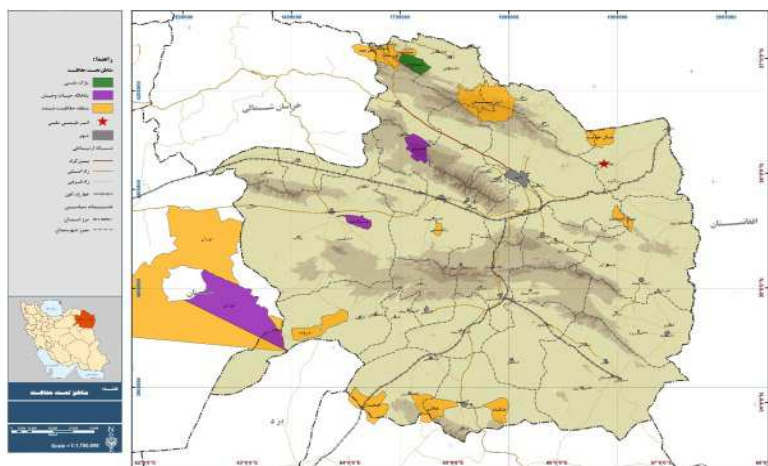
شکل ۴. نقشه راه‌های دسترسی استان

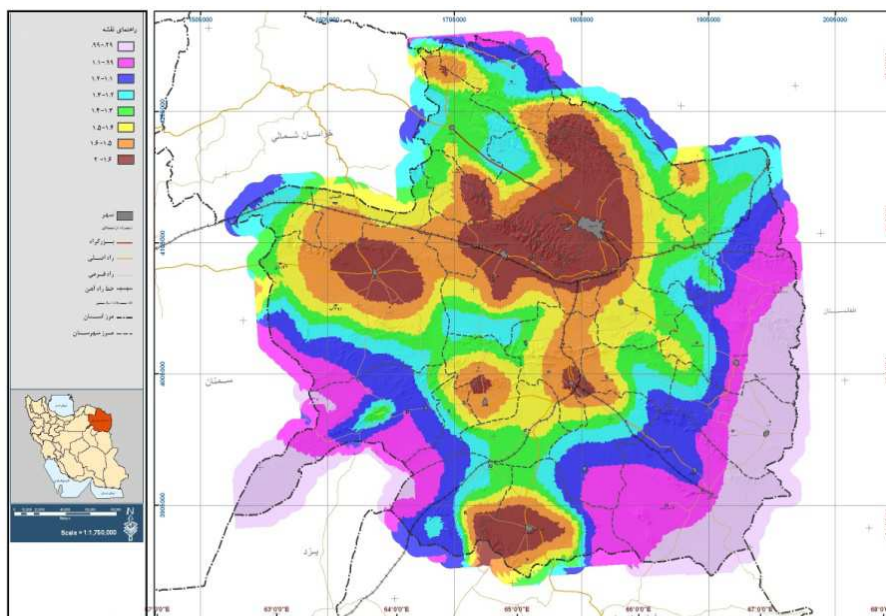
شکل ۵. نقشه محورهای گردشگری استان

شکل ۶. نقشه جاذبه‌های گردشگری استان

شکل ۷. نقشه مناطق تحت حفاظت چهارگانه

شکل ۸. پهنه طیفی مطلوبیت توسعه مناطق نمونه گردشگری

ارزیابی در دو مقیاس کلان و خرد برنامه‌ریزی گردشگری کاربرد دارد؛ موضوعی که در معیارهای Bhattacharya و همکاران (2004) و معیارهای سند ملی طبیعت‌گردی (۱۳۸۵) تا حدودی دیده می‌شود. اما در تحقیق Nouri و همکاران (2008)، معیارهای Brown و همکاران (2001)، معیارهای Kitsiou و همکاران (2002)، معیارهای Makhdoum (1372)، معیارهای Yari Hesar و Badri (2006) و Trembly (2009)، برنامه‌ریزی گردشگری فقط در سطح خرد بدون در نظر گرفتن کلیه عوامل تأثیرگذار بر فرایند گردشگری انجام گرفته است.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

در مجموع در این تحقیق، در گروه معیار محیطی ۶ معیار اصلی و ۱۵ زیرمعیار، در گروه معیار گردشگری ۴ معیار اصلی و ۱۶ زیرمعیار، در گروه معیار فرهنگی - اجتماعی ۳ معیار اصلی و ۱۸ زیرمعیار، در گروه معیار اقتصادی ۴ معیار اصلی و ۸ زیرمعیار، در گروه معیار کالبدی - زیرساختی ۳ معیار اصلی و ۱۱ زیرمعیار، در گروه معیار طراحی ۳ معیار اصلی و ۹ زیرمعیار و در گروه معیار مدیریتی ۲ معیار اصلی و ۵ زیرمعیار استفاده شد. معیارهای به کاررفته در این تحقیق برای

۲۲/۶ درصد تأثیرگذاری زیاد، ۳۵/۷ درصد تأثیرگذاری متوسط و ۳۳/۴ درصد تأثیرگذاری کمی دارند (جدول ۸).

تحلیل وضعیت تأثیرگذاری معیارهای مؤثر بر فرایند برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری در منطقه تحقیق نشان می‌دهد ۸/۳ درصد معیارها تأثیرگذاری بسیار زیاد،

جدول ۸: طبقه تأثیرگذاری و فراوانی معیارها در هر طبقه

درصد فراوانی	فراوانی اولویت در طبقه	طبقه اولویت	طبقه تأثیرگذاری
۸/۳	۷	۱ تا ۵	تأثیرگذاری بسیار زیاد
۲۲/۶	۱۹	۱۰ تا ۵	تأثیرگذاری زیاد
۳۵/۷	۳۰	۲۰ تا ۱۰	تأثیرگذاری متوسط
۳۳/۴	۲۸	بیشتر از ۲۰	تأثیرگذاری کم

می‌شود از روش حذف مناطق بدون پتانسیل در مقیاس محلی استفاده شود. در این روش، اولویت تعیین شده برای معیارهایی که دارای شاخص حذف‌کننده‌اند در مشخص کردن پهنه‌های دارای قابلیت برای مناطق نمونه گردشگری نقش اصلی را بر عهده دارند. به این ترتیب که در ابتدا مناطقی که فاقد جاذبه‌ها و مقاصد گردشگری‌اند (اولویت ۱ حذف‌کنندگی) حذف و از مناطق باقیمانده آنهایی که فاقد تقاضا و بازار گردشگری‌اند (اولویت ۲ حذف‌کنندگی) حذف می‌شوند. حذف مناطق به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا در نهایت مناطقی که دارای بیلان اقتصادی منفی‌اند (الویت آخر حذف‌کنندگی) نیز حذف شوند و آنچه باقی می‌ماند مکان‌هایی‌اند که بیشترین استعداد را برای معرفی مناطق نمونه گردشگری دارند. با توجه به اینکه در حال حاضر روش علمی مشخصی برای معرفی مناطق نمونه گردشگری در کشور وجود ندارد، استفاده از این روش می‌تواند مناطقی را که دارای بیشترین قابلیت برای انتخاب منطقه نمونه گردشگری‌اند تعیین کند.

نقشه پهنه‌بندی طیفی تولیدشده به صورت کلان در مقیاس استانی گستره‌های مستعد برای برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری را نشان می‌دهد؛ یعنی، برای انتخاب دقیق مناطق نمونه در سطح خرد، باید در این پهنه‌ها جانمایی شود که اولویت بیشتری دارند. مطابق نتایج به دست آمده، شش پهنه دارای حداکثر مطلوبیت برای برنامه‌ریزی گردشگری است (۲۲ درصد وسعت استان) و حاشیه‌های جنوب غربی و جنوب شرقی استان (۲۷ درصد وسعت استان) کمترین مطلوبیت را برای برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری دارند. استفاده از رویکرد کلان برنامه‌ریزی دارای مزیت‌های فراوانی است که در نظر گرفتن کلیه عوامل در مقیاس کلان برنامه‌ریزی منطقه‌ای و فضایی از جمله آن است که در نهایت ریسک برنامه‌ریزی ناحیه‌ای را به حداقل می‌رساند (Sarvar, Hosseinzadeh Dalir, 2006:2011). با استفاده از معیارهای جمع‌بندی شده برای اجرای رویکرد خرد برنامه‌ریزی مناطق نمونه گردشگری در استان مذکور برای انتخاب دقیق محدوده‌های مناطق نمونه پیشنهاد

References

- Ardakani, T (2007) "Preparing a sustainable tourism program at Chabahar based on environmental criteria," MSc thesis, Environmental Engineering Department, Faculty of Natural Resources, Tehran University.
- Ardakani, T., Danehkar, A., Erfani, M (2008) "Factors affecting the coastal territory in Sustainable Tourism," In: Proceedings of the National Conference on environment of Iran.
- Badri, A., and Yari Hesar, A (2009) "The site selection of tourism sample regions utilizing AHP method, (Case study: Kohgiluyeh & Boyerahmad Province)," *Journal of Geographical Research*, No. 95.
- Bhattacharya, P., and Kumari, S. (2004) "Application of Criteria and Indicator for Sustainable Ecotourism," In: proceedings of IASCP Bi-Annual Conference on The Commons in an Age of Global Transition: Challenges, Risk and Opportunities, Oaxaca, Mexico, 2004.
- Brown, K., Adger, W, N., Tompkins, E, Bacon, P., Shim, D., Young, K (2001) "Trade-off analysis for marine protected area management," *Journal of Ecological Economics*, 37: 417-434.

6. Danehkar, A., Mahmoudi, B., Mossadeqi, R (2006) Composing rules of design and development tourism activities (in Spots), The second report of compiled and introduce regulations for development ecotourism and monitoring site, Studies of National Tourism Document, final edition.
7. Danehkar, A., and Majnonian, H (2004) "Proposed criteria for evaluation coastal - marine in order to determine coastal-marine protected areas of Iran, Case study: evaluation of protected areas in the Caspian Sea," *Journal of Environmental Studies*, 35: 9-32.
8. Farajzadeh Asl, M (2005) *GIS and its application in tourism planning*, Tehran, The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (Samt).
9. Fletcher, S (2001) Planning policy and development guidelines for ecotourism development within the northern rivers New South Wales region, Prepared by Nature Tourism Task Force.
10. Iranian Cultural Heritage and Tourism Organization (2007) *Comprehensive Plan Studies of tourism sample regions in Khorasan Razavi province*, Vol.1
11. Ghaderi, Z (2004) *Principles of sustainable development of rural tourism*, publications of Iran Municipalities and Rural Management Organization.
12. Hatzichristos, T., and Giaoutzi, M (2006) "Landfill siting using GIS, fuzzy logic and the Delphi method," *International Journal of Environmental Technology and Management*, 6 (1/2).
13. Hosseinzade dalir K (2006) *Regional Planning*, Tehran, The Organization for Researching and Composing university Textbooks in the Humanities (Samt), 253.
14. Jerry Ho, R, W., Tsai, C, L., Tzeng, G, H., Fang, S, K (2010) "Combined DEMATEL technique with a novel MCDM model for exploring portfolio selection based on CAPM," *Expert Systems with Applications*, 38: 16-25.
15. Kiter, A (1991) *Ecotourism in the Third World, Barriers and viewpoints to reach sustainability*, Iran Travel, Tourism and Touring Organization.
16. Kitsiou, D., Coccossis, H., Karydis, M (2002) "Multi-dimensional evaluation and ranking of coastal areas using GIS and multiple criteria choice methods," *Journal of The science of Total Environment*, 284: 1-17.
17. Makhdoom, M (2001) *Fundamental principles of Land use planning*, Fifth Edition, Tehran, Tehran University Publications,
18. Manely, C (1990) "what is tourism," *journal of tourism studies*, 11(1).
19. Malczewski, J (1999) *GIS and Multicriteria Decision Analysis*, New York, John wiley and sons.
20. Nouri, J., Danehkar, A., Sharifipour, R (2008) "Evaluation of ecotourism potential in northern coastline of the Persian Gulf," *Journal of Environ Geology*, 55(3): 681-686
21. Powell, C (2003) "The Delphi technique: Myths and realities Methodological Issues," *Nursing Research* 41(4).
22. Saeidi, A., Hossaini Hasel, S (2009) *Fundamental of New rural Planning and allocation*, Shahidi press, 319.
23. Sarvar, R (2011) *Applied geography and land use planning*, Tehran, The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (Samt), 182.
24. The Office of Tourism Sample Regions (2010) *set of guidelines, rules and regulations for tourism sample regions*, Iranian Cultural Heritage and Tourism Organization, 126.
25. Tremblay, P (2006) *Desert Tourism Scoping Study*, Desert knowledge CRC, 54.
26. Tsai, W. H., Hsu, J. L., Chen, C. H., Lin, W. R., Chen, S. P (2010) "An integrated approach for selecting corporate social responsibility programs and costs evaluation in the international tourist hotel," *International Journal of Hospitality Management*, 29: 385-396.
27. WTO/UNEP/IUCN(2000)Guidelines: Development of National Parks and Protected Areas for Tourism IUCN, Gland, Switzerland In: Henric Majnounian, Iran Protected Area, Department Of Environment, 598.